Byvoeghsel /

Korte doch niet heel noodighe Instructie voor den Apotheker.

Door dien den Apotheker de Siecken dickmaels moet besoecken, ende oock tegen sijnen danck de pols voelen, om dat hy niet heel stom en soude staen, sal hier de voornaemste Koortsen in't kort beschrijven, ende hoe men de selve door elcks bysondere teeckenen van elckanderen sal onderscheyden ende kennen, ende eerst voor al wat dat de Koortse is.

Beschrijvinghe der Koortse.

Koortse is een heete ende drooghe ongheteinperthepdt / de welcke in het herte wordt verweckt / ende ontsteken / ende van daer door de conduyten der Arterien het gheheele lichaem door verspreyt. Ofte Koortse is een opziedinghe der hitte ende inflammatie / van de Griecken vier ghenoemt; want wat soorte van Koortse het oock is / soo komt sy altijdt voort van een hitte teghen nature. Galenus beschrijft de selve aldus: Koortse is een overvloedighe / schadelijcke ende siecke-makende hitte / die somtijdts dickmaels / ende somtijdts gheweldigher als te vooren weder komt. Ofte Koortse is een veranderinghe der natuerlijcke warmte in een vierighe warmte / ende daerom oock een heete ende drooghe sieckte.

Eendaeghsche Koortse genaemt Diaria ofte Ephemera.

DEse Koortse wordt soo ghenaemt / om dat sy maer 24 uren / dat is een natuerlijcken dagh en gheduert / hoewel sy somwijlen door quade reghel / ofte quaet toesicht des Medicijns wel komt te ghedueren twee / drij jae oock vier daghen / ende verandert dan licht in een rotte Koortse. Oorsake van dese Koortse zijn / vermoeytheydt / veel waken / grooten arbeyt / dronckenschap / groote droefheyt / gramschap / &c. De teeckenen van dese Koortse zijn / als sy onverhoets aenkomt / en niet allencxkens / sonder gapen ofte geeuwen / sonder voorgaende vermoeytheydt ; sonder groote pijne / ende ongerustheydt / sonder diepen slaep / ofte eenige quade teeckens. Aen de urijne ende pols kan men dese Koortse alderbest kennen ; want de urijne is heel hooghe gheverwet / den pols heel haestigh / namentlijck als sy van gramschap veroorsaeckt is ; maer is de droefheydt / hongher / koude / ofte raeuwigheydt de oorsake / soo is sy minder : andersins is sy effen ende wel ghcregelt. Sy en gheduert maer een dagh / door dien sy soo vast in 't herte nieten is gheplant / maer alleen in de aderen / alwaer sy de levende geesten ontsteeckt / ende eyndight door een onghevoelijcke transpiratie / ofte door een natuerlijck zweet niet stinckende.

Continuele Koortsen.

COntinuele Koortsen zijn / die / als sy den mensch aenghevat hebben / niet en verlaten / 't en zy door de ongesontheyt / of de doot / hoewel sy som-

sy somtijts slapper worden / ende en dooden dan niet den sevensten ofte neghensten dagh; want dueren somtijdts oock sommighe weken. De oorsake deser Koortse is verrottinge der humeuren binnen in de groote aderen; want als dese verrottinghe maer in de kleyne aderen en is / en is sy niet continueel. De oorsaecke van dese verrottinghe / is een verstoppinge ende ophoudinghe van overbloedige taeye humeuren / die in het lichaem verbranden / waer af de hitte naer het herte op - treckende / 't selve ontsteken wordt. De ghemeyne teeckenen zijn pijne des hoofts / ende groote hitte / waecken / grooten dorst / een haestige en ongelijcke pols / roode dicke ende geelachtige urijne / rasinge in den slaep / met verkranckinghe des verstandts.

Koortse Causon.

Daer sijn noch twee andere continuele Koortsen te weten Causon, dat is brandende Koortse / de welcke in vier vijf ofte seven daghen de doodt veroorsaeckt / ofte eyndight tot het leven: De andere Synochus ghenaemt / die maer sommighe dagen en geduert / ofte verandert in andere Koortsen. De brandende Koortse heeft haer oorsprongh uyt de roode Cholera, de welcke in de aderen by het herte / in de lever / ende in de mondt der mage / ofte eenighe andere partijen komt t'ontsteken / waer van de gramschap / heete spijsen / heete Sonneschijn / ontstekinghe des bloedts de oorsake zijn. De teeckenen deser Koortse zijn een geduerige brant die nopt op en houd / doch meer inwendigh dan uytwendigh / groote drooghte der tonge / grooten dorst / sonder zweeten / met een dapper rassche pols / het water vierachtigh / en geel van verwe: jae beneemt somtijdts den Siecken het sien / hoozen / en spreken.

Synochus is tweederlep / een komende uyt bloedt dat niet verrot en is / ende d' ander van verrot bloet. De eerste komt de sanguine menschen aen / die vol bloets sijn / goede ende lecker spijse eten / en weynigh wercken. De teeckenen zijn als de pols ghelijck / sterck / gestadigh / ende haestigh slaet / met een hitte die niet en blijt die men meest in den palm van de handen gewaer wordt. De tweede met verrottinge des bloets / hoewel sommighe segghen / dat als het bloet verrot is / geen bloet meer en is / ende dat sy dus uyt het bloet niet en spruyten / maer uyt het gene bloet ghewreest is. De oorsake en teeckenen sijn de selve vande voorgaende / behalven dat inde eerste veel besloten dampen sijn / grooter hitte / ende alle saken gheweldigher.

Daghelijcksche Koortse.

DE dagelijcksche koortse / ofte Quotidiana komt alle dagen op een besteinde tijt seker wederom / ende gheduert gemeynelijck achthien uren / heeft haren oorsprongh uyt een verrot phlegma, uyt koude / uyt het ghebruyck van koude / vochtighe / ende slijmachtige spijse / &c. die de nature naer de uytwendige partijen des lichaems drijft / ende maeckt aldaer sulck eene koude / die meer een schuddinghe dan een oprechte koude is / die in de uyterste deelen des lichaems beghint / waer naer een langhsame hitte komt / die op het hooghste gekomen wesende / seer licht op houdt: hier door wordt den pols verzwackt / ende seer ongelijck: het water in het beghinsel bleeck en dicke / somtijdts seer dun als 'er verstoptheydt is: het aensicht wort bleeck / den mondt vochtigh ende vol speeck-

sel/

sel / ende sonder dorst / met groote pijne in de mage / ende waterachtich overgeben / het welcke als het komt / doet de koortse vroeger / ende eer den mensch verlaten / anders ghebuert ghemeynelijck sestich dagen te meer als 'er overghevinghe ende sweet komt op het laetste van het accés: ende hoewel dese koortse niet doodelijck en is / als sy nochtans lange ghebuert / verandert licht in een ander koortse / daer men licht komt van te sterven.

Voorts om te onderkennen de dagelijckische koortse van de dobbel Tertiane, moet maer op de naervolgende teeckenen letten: De dagelijckische koortse komt ghemeynelijck 's avonts aen / ende de Tertiane 's noenens / den pols is in de Quotidiana slapper als in de derdendaeghsche / sy en begint oock niet met den eersten dach met coude / maer allencxkens / nochte en hebben soo groote hitte / corten adem nochte dorst niet.

Derdendaeghsche Koortse.

TErtiana dat is derdendaeghsche koortse laet den Patient altijdt een dagh vry / ende komt den derden dagh wederom. Haer oorsprongh is Cholera ofte galle / met dese worden meest ghequollen Cholerijcke / jonge ende magere persoonen / en dat meest in den Somer / de galle ontstecken zijnde door heete spijsen ende dranck / ofte door veel vasten / waken / arbeydt / onghenoeghte / ende heete Sonne-schijn. Dese koortse wort in verscheyden species verdeylt. Te weten Tertiana exquisita, Tertiana notha sive spuria, Tertiana extensa, Tertiana duplex. Tertiana exquisita, dat is suyver Tertiane eyndight met het sevenste accés, en somtijts veel eer,

Dese komt met groot schudden en beven aen / daer na volght de hitte / met een rasche pols / drooghte der tonge / en van geheel het lichaem / het welcke als met naelden gesteken / en gepickelt wordt: de urine root als bloet / wepnich ofte geen slaep / doch sonder hooft pijne met grooten dorst / en raserye / en eyndight met zweet. Tertiana notha, ofte Spurina dat is onrechte / ofte bastaerde Tertiane neemt haren oorsprouck uyt de Cholera en Phlegma t' samen ghemengelt / sy en houdt met de sevenste keer niet op / maer duert wel twee Maenden ofte meer / namentlijck s' winters tijde / elck Accés gheduert oock meer dan twaelf uren: de hitte en is soo groot niet als inde rechte Tertiane, en sy en eyndight oock niet met suick een zweet / nochte het lichaem en neemt soo niet af. Tertiana extensa, dat is / verlenghde ofte uytgerechte Tertiane gheduert wel dertigh ofte veertigh uren lanck. Tertiana duplex, dat is dobbel Tertiane komt alle daghen / en is met de dagelijcksche koortse vermengelt. Hoe de eene van d' andere bekent wordt / hebbe inde dagelijcksche koortse gesept / dese vat den mensch ghemeynelijck s' noenens aen.

Tertiana notha.

Tertiana extensa.

Tertiana duplex.

Vierdendaeghsche Koortse.

Quartana dat is vierdendaeghsche koortse slaet den mensch twee heele dagen vry / ende komt den vierden dagh wederom. Is eene quade koortse om te ghenesen / ende daerom van veele ghenaemt Tormentum medicorum. Dese komt meerstendeel uyt andere voorgaende / ofte doolende koortsen. Die in den Somer komt / is ghemeynelijck kort; maer die inden Herfst komt gheduert langher ende ghemeyne-

meynelijk wel een Jaer / ofte ten minsten tot den Mey ofte Somer. Die in den Winter komt / veel langer / jae somtijts wel tot twaelf Jaren toe. Sy is een Moeder die veele quade kinderen achterlaet / als watersucht / uytdrooginghe / harde milte / &c. hoewel sy somtijdts oock het heel lichaem suyvert voor veele jaren maer als sy niet te langhe en gheduert / doch selden. Sy heeft haren oorspronck uyt de melancolie / harde lever / ofte milte / door voorgaende droefheydt / ofte melancolijcke spijse. Elck Accés gheduert ten minsten neghen uren / jae tot achthien ende 24. toe. Den pols slaet gheheel traegh / slap / ende lanckxsaem. Sy komt aen met rijelinge / gapen / en geeuwen / met groote koude / tot knippel-tanden toe / ende vergaet met hitte / en zweet / de urine is dunne en bleeck en ongekoockt / doch op het laetste rooder. De dobbel / dry dobbel ende continuele Quartane comt naer advenant / dat het melancolijck humeur in de groote vaten komt te rotten.

Uytdrooghende Koortse.

Uytdrooghende ofte uyt-teerende Koortse / ghenaemt Hectica ofte Tabes, is de alderpericuleuste Koortse van al / ende ghemeynelijck ongheneselijck; want door haer hitte ende drooghte verteert sy het ingheboren vat / ofte vochtigheyt / jae verteert oock s' menschens vleesch tot het mergh der beenderen toe. Dese Koortse en komt ghemeynelijck van haer eygen selve niet / maer van ander voorgaende brandende Koortsen / die qualijck ghenesen zijn ende niet ghenoegh verkoelt / door grooten hongher ende dorst / gramschap / lange onghenoeghten /

ofte verdziet. Sy komt oock door inflammatie / ofte ulceratien der longeren met voorgaende bloet-spouwen / wanneer sy Pthisis wort genoemt dat is uytdroogende Koortse met bloet spouwen / ofte ulceratie der longheren. Sic omnis pthisis est tabes, sed non omnis tabes est pthisis. Komt oock noch door andere oorsaken. De teeckenen van Hectica zijn dese: Den pols is hart / kleyn en rasch; maer een ofte twee uren naer den eten (het welcke het seeckerste teecken is) is den pols sterck / ende ras / en de hitte des lichaems is veel grooter / andersins is den pols alsijt ghelijck / en kleyne / den Patient sonder pijne / soo dat hy meynt sonder Koortse te wesen / ende dit is oock een van de seekerste teeckens / want hy gevoelt weynigh hitte: maer een ghesondt mensch hem aenrakende een tijdt lanck / komt de verborghen hitte / naer de handt die hem ghevoelt.

Hebbe hier twee vraghen ofte questien by gevoeght, voor den curieusen Apotheker niet willende op mijn sententie staen, maer alleenelijck die voorhouden. Ten 1. of men eenigh medicament vindt, die den formeerden steen kan breken. Ten 2. een ondersoeck der kraechten der Clisterien.

Vrage ofte questie oft men eenigh medicament vindt / dat den steen in de Nieren ofte blase kan breken.

Dese vraghe schijnt een paradoxum te wesen / door dien alle Medecijn-boecken / Kruydt-boecken / jae oock alle gemeyne man remedien / om den steen te breken / beschrijven / weten / ende ver-

de verkooper; maer tot nu toe en hebb' ick niet eene bekomen / dien den selven metter waerheyt ghebzoken heeft maer wel die de steentjes / zant / ende grabeel hebben afghejaeght / jae soo af-ghejaeght / dat sy in de ureteren hebben blijven steken / niet konnende door de groote deselfs inde blase geraken / by de welcke beele andere cleyne steentjes en zant connende / hebbe de ureteren als toegemetst soo dat sy daer van sijn ghestorben / niet tegenstaende dat sy veel Spawater hebben gedroncken; want alhoewel den ghemeynen roep / ende seggen dat Spa-water den steen breeckt / houde ick 't selve voor valsch; maer wel dat het veel drincken des Spa-waters de conduten verwijt / opent / en af-jaeght alle het zant / steentjes / en grabeel / welcke in de Nieren ende blase ligghen daerom die grabeleus zijn / ende jaerlijck het Spa-water gebruycken eer de steentjes groot zijn geworden / en sullen niet lichtelijck met den steen geqvollen worden / gelijck oock alle Dronckaerts / die door veel drincken alle zant ende steentjes af-jaghen (ghelijck men de tonnen spoelt / ende suyvert) eer sy konnen wasschen: het welcke het gemeyn water waer het niet te raeuw / ende te koudt / alsoo wel als het Spa-water soude doen; want soo verre het Spa-water / ofte eenighe andere Medicijne in 's menschen lichaem den steen konde breecken / soude het selve oock buyten het lichaem konnen doen / den Steen daer in ghelegdt zijnde / die een Mensch heeft quijt gheworden / het welck om te ondersoecken / oft het soo is. Een vermaert Doctoor binnen Gent die noch leeft (soo hy my self heeft verhaelt / hem mijne opinie voorhoudende) heeft in de alder-sterckste Steen-breeckende Medicijnen /

cijnen / soo men die noemt / die men door den mont sonde derve innemen / steentjes van menschen / versch gelost / daer in ghelept / ende de selve Medicijne sommighe uren / bloet laeuw ghehouden ; maer in de selve steentjes en heeft hy de minste veranderinghe niet ghevonden ; maer sult my segghen / anders werckt de natuerlijcke hitte in s' menschen lichaem / andere uytwendighe hitte buyten 't lichaem die nopt spijse en dranck in bloet sal verkeeren / als de inwendige. Dit stemme ick toe / want s' menschens natuere is / spijse en dranck in bloet en vleesch verkeeren / waer uyt niet en volght / dat sy natuerlijck door de hitte de Medicijne soo bereyden sal dat sy den steen sal breken / dien sy natuerlijck door de groote hitte in de Nieren ofte blase te vorren eerst heeft ghemaeckt van de materie die sy daer toe bequaem vondt. Dus kost ghy de Medicijne onghealtereert in de nieren ofte blase brenghen (ofte wel ware den steen inde mage) sonde dit misschien door de natuerlijcke hitte konnen ghescheiden ; maer midts sy eerst in de mage ende lever comen waer de kracht wordt bedeylt / ende vermindert / hoe sal dit ghescheiden ? het is nu een jaer gheleden / dat sommighe treffelijcke persoonen my wilden wijs maken / datter niet beter ter Werelt / tot breken van de steen en was / dan Koock / 't welck een Polacksche Edelman dus hadde wijs gemaeckt : datter een treffelijck persoon in Polen van de steen was ghestorven / wiens kinderen naer sijne doodt / den selven hadden doen uytsnijden / ende van de selve / om dat hy soo groot was / een hecht van een mes hadden laten maken / 't welcke sy onghemerckt / s' avondts op een stuck Koock hadden laten liggen / door welcke kracht

sy

sy den hecht des Mes's anderendaeghs t'eenemael ghesmolten hadden ghevonden. Ick lachende met hunne lichtveerdigheydt in sulcker te ghelooven / hebbe van een van de selve dry ofte vier steentjes bekomen / die hy daeghs te vooren waterende hadde ghelost / de selve in open gesneden Koock gedaen/ende toe-gebonden/ en twee a dry dagen daer in gelaten; maer soo ick die daer in ghesteecken hadde hebbe die daer uyt getrocken sonder eenige veranderinge. Soo veele de Gagates oft Agetsteen belanght / die men seght nu veel in't ghebruyck te wesen/ door dien sy den steen breeckt / ende dit meest door ervarentheydt en seghghen van een Vrouwe/ houdt dit voor een fraeye fabel / te meer om dat sy daer by voeghen / dat de selve Aget sulck eene operatie in de nieren ende blase doet/dat sy oock de urine zwart verwt der gene die de selve in neemt; hoe valsch dit is / weet een yeghelijck wel; want waer dit waer vin tincte, ofte hooghe roode wijnen/die veel eer uytgewatert worden / soude de pisse nootsakelijck oock moeten root maken/ het welcke niet en geschiedt/ maer worden wit uytghewatert / het couleur binnen blijvende. Doch om vaster te gaen/ hebbe de experientie hier van willen nemen/ende hebbe den Aget fijn gepoegert/ en 6 ofte 8 dagen in warm klaer water laten staen weycken/ende daer nae oock gezoden/maer den Aget en heeft geene verwe uytghegheven / ende het water is klaer en wit / soo het te voozen was / ghebleven. Dus is dit valsch / ende dat sy den steen breeckt niet veel beter; maer dat sy versacht / ende afjaeght / soo Weckerii dispensatorium seght/ soude konnen wesen/insgheljck dat sy door hare warmte de conduyten opent / ende de pijne ver-

versoet: Dus sommighe persoonen openinghe ende versoetinghe ghebroelende / meynen / ende segghen dat sy den Steen breeckt / ick komme naerder: meynt dat sommighe de kracht hebben om den Steen te versachten / ende te breecken; maer segght my hoe sullen sy dat doen; sullen de darmen niet eer door eten zijn / die van sachter substantie zijn dan den Steen; maer suit my segghen / qualitate occulta & specifica, ende dat sulck een Medicament / als Brandt banden Steen / den Steen maer door-eet / ende morselt / ende niet de darmen. Dit soude ick toe laten / waer het sake dat het selve Medicament buyten 's Menschens lichaem (soo ick boven seyde) dese operatie oock eenighsins dede / t'een tweeden / dat ghy 't selve Medicament onghealtereert / ende inde selve quantiteyt in de Nieren ofte blase konde brenghen; maer aenghesien het selve eerst in de maghe moet komen / daer de eerste concoctie gheschiedt / ende van daer in de lever / daer de tweede gheschiedt / de natuere altijdt 't welck onnut is / naer den grooten darme sendende / 't welcke van dicke ende grove substantie is / ghelijck als poeperen zijn / ende naer de Nieren / ende Blase / al dat bloeyende is (in het welcke alleene de Steen-breeckende kracht souden moeten ingedruckt zijn) hoewel een deel daer van naer de darmen wordt ghesonden. Hoe kan dan een Medicament soo ghealtereert / ende onder weghen soo verminderd / sijn kracht behouden; dus sluyt ick het ghene boven ghesegt is / datter geen Medicament ter Werelt en is / 't welcke den ghesormeerden steen in 's Menschens Lichaem kan breken / maer wel de selve af-jaghen. Dus soude ick alle Menschen raden / die den Steen

ghe-

ghefoymeert hebben / gheene drijvende / nochte steen-brekende Medicijnen (soo men die noemt) in te nemen; want hare uytwerckinghe is anders niet dan pijne verminderen / die sulcke lieden overbloedigh/ ende groot ghenoegh hebben/aenghesien den steen die gefoymeert is/oock naer het segghen van Galenus, niet en kan ghebroken worden / nochte en magh oock afghejaeght worden wesende te groot / maer alleene pijn-versoetende Medicijnen / ende die de scherpigheydt / ende brandt vande urine benemen/ verminderen/ ofte verkocken. Dit is mijne opinie die ick geerne sal afgaen / als men my door erbarentheydt / ofte met redenen het contrarie sal bewijsen. Die daer mede ghequollen is dat hy sy selven helpe soo hy best kan / ende hy sal't noch quaet ghenoegh hebben.

Vraghe ende onderloeck aengaende de werckinghe ende krachten der Clisterien.

Al-hoe-wel dit de Apotheker's konste/ nochte den Apotheker niet aen en gaet; nochtans met goede oorlof der Doctoren en hebbe niet willen naer laten mijne opinie hier van te segghen / ende het ghene ick naer eene bijf-en-veertich jarighe erbarenisse hebbe bekomen (die de Meesterresse aller saken is) te voorschijn te brenghen. De eerste vraghe dan is / hoe verre de Clisterie in 's menschens lichaem ghespuyt/ gaet / ende loopt; de tweede / oft sy den steen uyt de Nieren ende Blase kan jaghen; ende oft door steen breeckende Clisterien den steen kan ghebroken worden; De derde / oft voedende Clisterien met hamel-soy ende doiren van eyeren / &c. 's Menschens lichaem konnen voeden; De vierde / ofte eene simpele Clisterie niet

alsoo

alsoo groote ope atie en sal doen/ als eenighe composeerde/kostelijcke/ende stercke; op alles sal ick mijne meyninghe in't korte hier op seggheu:

Ambrosius Paré seght dat 's menschens darmen sevenmael langher zijn dan's menschens lichaem is/ dus een mensch van 6. voeten/ heeft 42. voeten darms / soo veel warm water als de Clisterie is / met ghewelt in opgheblasen ydel darmen / soo ick selve hebbe beproeft/ ghespuyt/ en gaen maer ontrent de vijf voeten darms in ende niet opgheblasen ontrent de drij voeten/ neempt in 's menschen lichaem tusschen beyde dat is vier voeten/ hoe wel de onderste darmen wijder zijn / ende de in-ligghende excrementen het verre loopen beletten / soo resterender dan noch 38. voeten darms Hier uyt sluyt ick dat de Clisterien in de Nieren geene operatie en kan ghewercken / aenghesien datter noch soo veele/ ende verre ommedraepens is tot de Nieren toe: aengaende de blase daer sonde eenige operatie konnen ghescheiden / door dien de blase op den grooten aers-darm light / te weten in de mans/ ende door de warmte der Clisterien / ende door door-zweetinghe souden sy konnen verwarmen/ ende de conduyten openen tot lossinghe des steens / ende grabeels ; want ick weet wel/ Quod sit consensus, conspiratio, & communio omnium vasorum in toto corpore; maer door dien datter seer weynigh sijn / die de Clisterien een half ure konnen inhouden: hoe kan dan in soo korten tijdt dese door-zweetinghe/ per istum consensum, & conspirationem ghescheiden / ende kracht hebben om den steen te lossen / ofte te breecken; waer toe dan Pulpæ cassiæ, Lenitivum, Benedicta laxativa, Oleum scorpionum, Terebinthina veneta; voorts hoe

kan

kan het opperste deel der ureteren komende uyt de Nieren / haer verwijden tot de passeringhe des Steens / ofte Grabeels daer de Clisterie soo verre van gheleghen is ? dat de nature de Clisterien sonde opwaerts trecken / ofte suyghen / is teghen de nature selfs / door dien de nature al dat in den ondersten darm is / gheduerigh nederdouwt / ende drijft / dus veel min sal de nature uyt de selve Clisterien voedtsel trecken ; want het voedtsel sonde moeten door alle de excrementa ,ofte stinckenden dreck door-trecken tot de venas mesaraïcas , die het voedtsel daer uyt souden moeten suyghen / 't welcke een quaet en stinckende voetsel sonde moeten wesen: daerom segh' ick/ dat alle de operatie die de Clisterie voortbrenght (behalven in't roodt Melisoen/ daer de darmen verzweeren/ ende gequetst zijn/ ofte die maer tot afwasschinghe dienen) is maken kamer-ganck/ ende de nature onder openen / waer de excrementen dickmaels door te groote hitte des lichaems hart/ en als verbrant zijn / soo datter geene openinghe en kan geschieden / dan door middel van vochtigheyt/ met yet scherps daer by, als zout sonde moghen wesen/ om de nature te verwecken : dus oft dese vochtigheydt met veele kostelijcke Electuarien, Syropen/ Olien vermengelt is/ en doetter niet toe/ als alleene de openinghe maer ghescheydt; want ick kenne een die Clisterien met louter warm water heeft ghestelt/ onwetens den Patient die niet en heeft gelaten de operatie daer van te gevoelen. Te Parijs wat Clisterien (behalven die van soete melck/ ofte wey moesten zijn) de Doctors (ick versoeye het bedrogh der Apothekers) ordineren / gheven de Apothekers altijdt eene/ ende schier de selve Clisterie / om dat sy daer

van maer een quart d'escus en hebben/ te weten van gheemeyne decoctie, ende eene slechte soorte van Diacatholicum met zaedt van colochintis, ghemaeckt sonder Honigh / Syroop ofte Olie. Noyt nochtans en hebbe ick de Doctoors hooren klaghen / dat de Clisterie geene behoorlijcke operatie en dede. Te Weenen in Oostenrijck hebbe een ghekent/die geene andere Clisterien en gaf / dan wat decoctie met Olie van Olijven / ende wat zout/ ofte wat rund-sop met wat gheemeyne Olie / welcke Clisterien soo goede operatien deden / als andere met veele Electuarien, Syropen en Olien. Dus segghe ick dat de meeste operatis der Clisterie is ghelegen in openinghe ende kamer-ganck / door openinghe trecken de dampen des hoofts nederwaerts / en door dien de blase op den grooten darm light / en het condupt der blase / heel by het condupt des aersdarms is / soo gaet het condupt der blase gheemeynelijck met het condupt des darms open / en door die middel komt de blase haer te ontlossen soo van urine / grabeel / als steentjes / en beyde dese partijen van onder ghelost wesende van hare excrementen, sendt de nature terstont ander daer henen / om niet ydel te laten. Dus is dan de voornaemste operatie der Clisterien openinghe / dese waer sy ghescheydt met groote ende kostelijcke Clisterien met veele Electuarien, &c. ofte door simpele ende kleyne / is eyen eens.

FINIS.

REGI-